

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Котухи Олександра Степановича

на дисертаційне дослідження Юрчак Ірини Романівни на тему:

«Обов'язки особи: теоретико-правовий вимір»

подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Якісно новий рівень суспільних відносин у нашій державі, стан науково-технічного прогресу, законності, динаміка розвитку українського суспільства, забезпечення балансу приватних і публічних інтересів та зміцнення правового статусу громадян спричинили необхідність аналізу значної кількості проблемних питань, що пов'язані з дослідженням обов'язків особи у сучасній правовій науці.

При розгляді обов'язків особи, як категорії правознавства, постає значна кількість питань теоретичного та практичного характеру. Складність розгляду даної тематики обумовлена також тим, що розгляд поняття «обов'язки особи» охоплюється багатьма правовими науками.

Специфіка усіх правових відносин у тому, що право нерозривно пов'язане з обов'язком його виконання. Адже шляхом визначення обов'язків держава може діяти як повноцінний, особливий, офіційний регулятор суспільних відносин. У цьому, власне, і є головне призначення встановлення обов'язку та механізму його дотримання. Саме за допомогою такого нормативного впливу державна влада переводить певні відносини під свою юрисдикцію і захист, надає їм упорядкованість, стабільність, стійкість, бажану спрямованість.

Рецензоване дисертаційне дослідження присвячене висвітленню теоретико-правових питань сутності, юридичної природи, місця й ролі основних обов'язків особи в умовах розбудови в Україні демократичної, правової держави, в якому доктринально обґрунтовується необхідність

удосконалення існуючої системи основних обов'язків і чинного законодавства, регламентуючого механізм їх реалізації. Саме тому дисертаційне дослідження Юрчак Ірини Романівни «Обов'язки особи: теоретико-правовий вимір» є актуальним має теоретичну і прикладну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямами «Розробка методології теорії держави та права, філософії права (державний реєстраційний номер 01061U003648).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається у цілому достатньо органічним поєднанням її структури і змісту. Авторкою досить аргументовано визначено ключові поняття досліджуваної проблеми, її об'єкт і предмет. Сформульована мета і завдання роботи дозволили їй комплексно підійти до дослідження предмета дисертації – обов'язків особи в теоретико-правовому вимірі.

Для досягнення визначеної мети Юрчак І.Р. сформовано досить широке коло задач: провести огляд літератури за темою дослідження; окреслити методологію дослідження; здійснити аналіз поняття «обов'язки особи»; визначити зміст та складові правового статусу особи і місце обов'язку з-поміж них; проаналізувати співвідношення та взаємозв'язок понять «право» і «обов'язок», а також «відповідальність» та «обов'язок»; здійснити аналіз чинників впливу на виконання особою своїх обов'язків та визначити їх види, а також з'ясувати особливості їх взаємозв'язку та взаємообумовленості; визначити зміст та складові механізму впливу правової активності, соціалізації та правового виховання на виконання особою обов'язків; здійснити аналіз поняття інституту взаємовідповідальності особи та держави в умовах розвитку правової держави в Україні; провести співвідношення між обов'язками держави та особи і визначити сфери взаємодії цих понять.

Заслужує на увагу також досить ґрунтовна методологія, покладена в

основу дослідження обов'язків особи в теоретико-правовому вимірі. Відповідно до мети та задач дослідження в дисертації використано систему методів наукового пізнання. З-поміж них загальнонаукові методи, методи науки управління, соціології, правознавства, а також спеціальні методологічні засади вивчення обов'язків особи у теоретико-правовому вимірі. Головним у цій системі виступає загальнонауковий діалектичний метод, що сприяв розгляду і дослідженню проблеми в єдності її соціального змісту та юридичної форми і здійсненню системного аналізу обов'язків особи у теоретико-правовому вимірі. У роботі використано й інші сучасні методи наукового пізнання, засновані на філософії загальнолюдських цінностей. Із спеціальних методів наукового дослідження застосовано: історико-порівняльний, порівняльно-правовий, системно-структурний, функціональний, формально-правовий, абстрактно-логічний, статистичний, метод ідентифікації, порівняльного аналізу та низка інших. Комплексний підхід щодо використання наукових методів дозволив усебічно розглянути роль інституту обов'язків особи в демократичному суспільстві, виробити пропозиції щодо удосконалення механізму його реалізації.

Текст дисертації, що складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять у собі одинадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел, характеризується тим, що робота відповідає критеріям цілісності, системності та зв'язаності, а також критерію розумової та виправданої пропорційності її складових частин.

Обґрунтованість отриманих автором наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації та висновках щодо загальнотеоретичних аспектів суб'єкта права як категорії правознавства, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Висновки, які зроблені дисертанткою, вказують на досягнення визначеної мети та задач наукового дослідження. Слід звернути увагу й на те, що мета дисертаційної роботи сформована відповідно до актуальності теми та вказує на її сучасний рівень, органічно узгоджується з визначеним предметом дисертації.

Варто також акцентувати увагу на тому, що джерельна база роботи складає майже сто вісімдесят джерел, серед яких праці вітчизняних і зарубіжних дослідників загально-теоретичної проблематики і питань, що стосуються обов'язків особи в теоретико-правовому вимірі, нормативно-правові акти та матеріали судової практики. Авторка дисертації конструктивно використовує посилання на монографії та наукові праці інших авторів а також критично оцінює тих судження учених, які, на її думку, недостатньо аргументовані чи неприйнятні.

Найбільш вагомими науковими положеннями, висновками і рекомендаціями, сформульованими у дисертаційній роботі Юрчак І.Р., достатньо обґрунтовані у тексті роботи, та відображені у авторефераті дисертації. Текст вступної частини автореферату дисертації відповідає тексту вступної частини дисертаційної роботи. Автореферат і дисертація написані літературною українською мовою, виклад матеріалу здійснюється логічно, послідовно, аргументовано, грамотно.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням сутності, юридичної природи, місця й ролі основних обов'язків людини і громадянина в умовах розбудови в Україні демократичної, правової держави, в якому доктринально обґрунтовується необхідність удосконалення існуючої системи основних обов'язків і чинного законодавства, що регламентує механізм їх реалізації. Достовірність результатів дослідження забезпечена належним рівнем наукового теоретико-правового аналізу питань які стосуються обов'язків особи, виявленні співвідношення між обов'язками держави та особи і визначення сфери їх взаємодії.

Дисертаційне дослідження Юрчак І.Р. відзначається належним рівнем наукової новизни, кожен з розділів дисертації містить такі положення. Вартий уваги висновок автора, що юридичний обов'язок характеризується такими рисами: це категорія необхідної поведінки людини, реалізація якої не повинна обумовлюватися бажанням людини; це завжди певне обмеження прав

людини. Людина повинна користися певним правилам, щоб у здійсненні своїх прав і свобод не завдавати шкоди іншим людям. Необхідність установлення обов'язків прямо передбачається міжнародно-правовими документами; виконання юридичного обов'язку забезпечується спеціальним правовим механізмом. За невиконання обов'язку передбачена юридична відповідальність (с. 26 дисертації).

Заслуговує на увагу твердження, що такий інститут як «обов'язки особи» не обмежується лише роллю нормативного регулятора, але й активно впливає на соціальну сферу, спонукаючи соціальні групи, суспільство загалом, державу до певних форм поведінки, а також до взаємодії один з одним, і тим самим забезпечує включення індивідів і груп до єдиної системи соціальної організації (с. 31-32 дисертації).

Досліджуючи джерельну базу обов'язків особи, авторка цілком обґрунтовано стверджує, що, незважаючи на значний інтерес вчених-правників до проблеми обов'язків особи, значна частина наявних наукових доробок виконана без врахування сучасних міжнародних стандартів. Крім того, у цих наукових дослідженнях майже цілковита відсутність фундаментальних розробок юридичної природи, правових витоків та еволюції, значення інституту «обов'язки особи» в умовах розбудови в Україні правової держави, формування громадянського суспільства.

Заслуговує на увагу думка автора про те, що зміст обов'язків не може бути прямо і безпосередньо виведений із суб'єктивних прав особи як корелятивів в їх правових відносинах. Метою інституту обов'язків є задоволення суспільних інтересів загалом, а також інтересів інших осіб, включаючи і самого зобов'язаного суб'єкта, адже, виконуючи обов'язки, він гарантує і свій правовий статус (с. 42 дисертації).

Погоджуємось із тим, що, специфіка правових відносин полягає у тому, що право органічно пов'язане з обов'язком його виконання. Адже саме через призму визначення обов'язків держава може виступати повноцінним, особливим, офіційним регулятором суспільних відносин. У цьому власне і є головне призначення встановлення обов'язку та механізму по його

дотриманні. Саме за допомогою такого нормативного впливу державна влада переводить певні відносини під свою юрисдикцію і захист, надає їм упорядкованість, стабільність, стійкість, бажану спрямованість (с. 46-47 дисертації).

Досить вдало автором зазначено, що одним із проявів діалектичної єдності прав і обов'язків є те, що законодавець, встановлюючи демократичні, загальновизнані права і свободи, відповідно закріплює і демократичні основні обов'язки, позбавлені ідеологічних установок, які відповідають нормам міжнародного права і сприяють вільному і всебічному розвиткові людини, прояву її ініціативи і соціальної активності (с. 65-66 дисертації).

Слушним є твердження, що очевидним є факт того, що наявність та визначеність на законодавчому рівні правових заборон є неодмінним, адже саме вони у вигляді системи стримувань та противаг, виступаючи гарантом суб'єктивних прав та свобод з однієї сторони, визначають межі відповідальності суб'єктів, а з другої не дозволяють кому б то не було, в тому числі і державі вмішуватись у процес їхньої реалізації і в кінцевому результаті можуть розглядатись, як вагомі засоби обмеження прямого політичного впливу на суспільство, управління ним та неоправданого втручання в приватне життя громадян (с. 86-87 дисертації).

Вірно автором зазначено, що в умовах розвитку демократичної, правової та соціальної держави в Україні основна мета та характер правової соціалізації особи полягає у залученні особи до нової політичної і правової системи цінностей з метою формування високого рівня правової культури та правової свідомості, свідомої соціальної та правової активності особи, яка в свою чергу є універсальним методом вдосконалення оточуючого середовища, а отже, і самої особи (с. 91 дисертації).

Науковий інтерес також викликає положення про те, що делегуючий обов'язок держави знаходить свій правовий вираз у вигляді встановлених гарантій. На основі встановлених державою гарантій інших суб'єктів – органів держави, громадських організаціях, трудових колективах виникають конкретні обов'язки, які в своїй сукупності відповідають правам громадян (с.

113 дисертації).

Заслугове на увагу твердження автора, що обов'язки особи – це правова форма взаємозв'язку особи і держави, яка обумовлює стійкий і зворотній його характер; соціальна цінність обов'язків як правової форми взаємозв'язку особи і держави полягає в тому, що вони виступають юридичним засобом виконання державою своїх функцій, і в цьому плані покликані сприяти захисту суверенітету, територіальної цілісності і незалежності України, охороні конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, забезпеченню економічної та екологічної безпеки держави, законності і правопорядку, виконанню державою соціальної функції (с. 141 дисертації).

У висновках дисертантом викладаються науково обгрунтовані положення стосовно того, що виняткового значення набуває гарантування здійснення обов'язків, ролі в цьому правового та інституційного елементів, впливу умов і чинників соціальної дійсності, вирішення питань удосконалення механізму виконання особою своїх обов'язків.

Усе наведене свідчить про належний рівень наукової новизни у дисертаційному дослідженні та його достовірність.

Наукове та практичне значення роботи полягає у тому, що дослідження спрямоване на подальший розвиток та становлення інституту «обов'язки особи», поглиблення знань про основи правового статусу особи, його вдосконалення. Сформульовані в дисертації пропозиції й висновки можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальших розробок теорії правового статусу людини і громадянина, забезпечення їх прав, свобод та обов'язків; правотворчій роботі – як теоретичний матеріал при розробці, прийнятті або вдосконаленні законів України, що регламентують реалізацію особою своїх обов'язків; навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з теорії та історії держави і права, у викладанні курсу теорії та історії держави і права України, в науково-дослідницькій роботі студентів; правовиховній роботі серед населення дисертація може слугувати теоретичним матеріалом,

сприяти підвищенню рівня правової культури громадян України, формуванню їх світогляду, зміцненню демократичних, гуманістичних надбань українського суспільства.

Повнота викладення матеріалів в публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані у дисертації Юрчак І.Р., з достатньою повнотою викладені в авторефераті та відображені у 13 публікаціях, зокрема, п'яти наукових статтях, з яких 4 опубліковані у виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 1 в зарубіжному виданні та 8 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації.

Переконавшись у теоретичній і практичній значущості дослідження автора, позитивно оцінюючи його в цілому, слід відзначити, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер і потребують більш глибокого дослідження:

1. Незважаючи на широку зацікавленість з боку науковців проблемами забезпечення прав людини і громадянина органами державної влади в різні історичні періоди дисертанту доцільно було б приділити увагу не лише генезі концепцій прав людини, але простежити еволюцію ідеї обмеження державної влади спрямованого на усестороннє забезпечення прав людини.

2. У контексті прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу, та взятих на себе зобов'язань щодо запровадження європейських стандартів у сфері прав людини і громадянина та неухильного їх дотримання, не достатньо уваги приділено діяльності Європейського суду з прав людини та аналізу найпоширеніших підстав звернення до цієї інституції громадян України, чиї права були порушені у зв'язку з невиконанням своїх обов'язків іншою стороною.

3. Додаткової ваги дослідженню могло б надати встановлення форм,

механізмів впливу інститутів громадянського суспільства на виконання державою своїх обов'язків, розкриття значення функцій громадського контролю для неухильного виконання органами державної влади своїх обов'язків.

4. Як прослідковується із тексту дисертації, автором поняття прав і свобод розкрито через категорію правової можливості, а юридичних обов'язків – через категорію правової необхідності, проте не надано авторського визначення цих понять.

Однак, зазначені пропозиції і зауваження у своїй більшості носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не знижують загального схвалення її наукових якостей, що відповідають критеріям і вимогам, які встановлені до праць такого рівня.

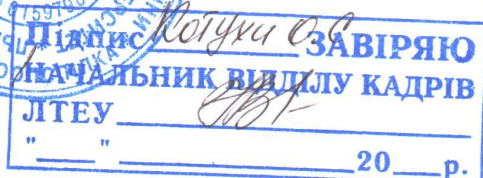
Вказане дає підстави дійти висновку про те, що дисертація Юрчак Ірини Романівни «Обов'язки особи: теоретико-правовий вимір», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, є завершеною науковою працею, яка за важливістю та обсягом змісту дослідження має значення для правової науки. Вказана робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, за умови успішного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету

Днівського торговельно-економічного університету

кандидат юридичних наук, доцент

О.С. Котуха